

Azért említette, épp a Negyven prédikátort, mert sokan meglehetősen értetlenséggel fogadták ezt a könyvet. A történelmi regény ellenzői voltak vagy a konzervatív katolicizmus hívei? Ki tudhatja? Hadd mondjak el egy esetet.

Egyik este egy nagy, fél íves borítékot találtam a postaszekrényben, megnéztem: feladót nem írtak rá, úgy becsültem: nő küldhette, mert a „György”-re pontok helyett két kis köröcskét rajzolt. Kinyitom a borítékot, benne egy kettőbe hajtott dosziéfedél, azt is kinyitom: hosszú, sárga selyemzsinór csúszik ki belőle. Már tudnillik, hogy akasszam fel magam. Jóakaróm ismerhetett valahonnan, tudhatta, hogy a nyakam valamivel vastagabb az átlagnál, ezért jó bőven megmérte, nehogy majd azzal mentegessem magam, hogy rövid volt. Elraktam a fiókomba, legyen kéznél, ha szükség lesz rá, ne kelljen majd keresgélni, de nem mondhatnám, hogy repestem a boldogságtól. Nem érdemes nagy dolgokra vállalkozni – gondoltam –, maradjunk a fal mellett!

Aztán egyik nap délben, éppen ebédeltem, szólt otthon a telefon, egy női hang jelentkezik.

– Doktor Simon Pálné. Maga tudja, hogy ki vagyok?

– Persze, a Simon elvtárs felesége. Kezít csokolom, mit tetszik parancsolni?

– Nézze: néhány héttel a halála előtt Palival magáról beszélgettünk. Arra kért, hogy ha ő már nem él, akkor figyeljem én, hogy maga mit ír, hogy abba az irányba halad-e, amerre a természete szerint magának haladnia kell. Most olvastam a Negyven prédikátort, és fogadja érte a Pali síron túli, baráti kézzszorítását. Minden jót, többé már nem jelentkezem – mondta, és mint aki elvégezte a feladatát, letette a kagylót.

Nekem végigfutott a hátamon a hideg, ilyen feladóval még nem kaptam üzenetet. Azon a napon már csak keveset írtam, gondolataim el-eltévoztak: vajon kinek tartozik az ember nagyobb hűséggel, az élőknek vagy a halottaknak?

Moldovai György

Krúdy-elixír

Vannak hosszan ható mérgek. Krúdy az. Főltalált egy olyan elixírt, mely életet ad és halált teremt. S ez a kettő: maga a sorsunk, nemzeti, létebeli, szerelmi sorsunk. Ezt az elixírt szürcsölve megértjük ezeket a fenomenális dolgokat.

Krúdy jelenség-író. Ez a filozófiája – ha van. Ennek a jelenség-kavalkádnak költői hitele a nosztalgia. Igen ám, de a nosztalgia nemcsak arra vonatkozik, amik voltunk, hanem arra is, amivé lehetnénk. A múlt és jövő egybejátéka – tündéri ragyogást ad a sokszori jelennek.

Nosztalgia I. Krúdy, akarva-akaratlan egy olyan világ hatalmas és kétes nagy-szerűségéről beszél, mely magába foglalja történelmi létünk mese-ábrándjait. (A szabadságkorig, reformkorig nyúlik vissza, mely elmúlt, de majdnem lehet. Mely elmúlt, s alig lehet. Talán nem véletlen a nagypapa szabadságharcos tiszti jelenléte.) Ez: a félmúlt, történelmi félmúlt; csábító: déja vu-je van – éltem is, nem is. Ezért gyönyörűek és ironikusán idézőjelesek a könnyezve kinevethető történelmi félálom-állapotai. De ez csak történelmi háttér – személyes népmese, ám nemzetméretekből vonzó.

Nosztalgia II. Az individuum nosztalgiája is benne van: a lét egészét gyönyörű lélekteni, szerelmi töredékekben fölnagyító kálváriája és egyúttal gyöngéd kigúnyolása egy-két nagyszabású freskó kedvéért. Olyan ez, mint mikor a csillagok sziporkázása okáért valljuk és kételljük Istent.

Jó műforma. Nem osztályszempontú, hanem annál elvontabb, quasi festői – színes és általános (I. Huszárík nagypanorámájú filmjét).

Ezekért az elixírekért mohón kapkodunk Krúdyhoz. Az utóbbi években megvan ennek a divatja: kétségbeesetten tetszik nekünk; ahogy előszeretettel alkalmazunk egy régi tisztí egyenruhát egy filmben, s ahogy kapva kapunk egy barkós áll kiestő-folásán. Szeretjük – ha kinetjük. Ezekben a nosztalgiákban népünk lelke él, ahogy szüleinkből is szeretünk kiábrándulni, hogy büszkéik lehessünk rájuk. Krúdy-dömping jön létre – tv, film, újravásolás –, szeressük múltunkat kiábrándulva.

Ebben a kavalkádban és Krúdy-dömpingben tetszett nekem Kapás Dezső színpadi munkája Rezeda Kázmér szép életéről.

Pókhálóval letakart világot tár elénk. A fonyadt, szürke és kék csillogású pókhálók ragyognak a mi régi világunkon. De – ellentétben sok értelmezéssel – Kapás Dezső értelmezésében ezek a pókhálók üvegszálakká merevednek, melyekbe durva lábbal tör be a mai idő. Ezen a színpadon minden recseg-ropog – az üvegpókhálók recsegése ez. Pedig szépek ezek a csillogó pókszálak (legtöbbször alkalmazták, el is andalodnak rajtuk), ám itt visszatetsző módon darabokra, szilánkokra törnek. 1914 vészjóslóan boldog szerelmi és polgár-világa recsegve törik a színpadon. Nem szép? Nem. Krúdy világa csásbosan szép – ha csak egy az egyben lírai világ. Nyilván sokunk fejében az. Nyilván durva recsegésnek hangzik a líra híros hangszerének lábbal való tapodása a Vígsház színpadán; sokaknak, akik szépnék akarják látni a szépesen nemzetit, a szépesen szerelmit. Kapás Dezső színpadának nagy érdeme, hogy lábbal rontanak az üvegpókhálók közé.

Ahogy az elixírről is kimutatja – hogy az bizony vér és savó, híg fröccs és életmentő alkohol.

Jogos ellenvetés Krúdy történeteinek színpadra állításával szemben, hogy nem lehet ezeket a történeteket (történetesen Rezeda Kázméréit) színpadra állítani, mert nem drámaiak. Igaz.

Jogos ellenvetés, hogy „emberek” játszanak Krúdy-hősöket, holott Krúdy nem jellemeket írt, hanem alakokat, akik bolyonganak a zöld térben és összeütköznek, mint a biliárdgolyók. Igaz.

Jogos ellenvetés, hogy Krúdy szövege annyira költői próza, hogy eredendő mi-voltában ellenáll a színpadnak – nincsenek igenek és nemek –, melyek, végül is a színpadi dialógot forróvá teszik. Igaz.

De – amit a színpadon látunk, mégis összefüggő nagy – és drámai – leleplezés egy kornak, mely megérdemli, hogy Krúdy igazi szövegeivel lelepleződjék. S Ádvyval párosítva villoniasan nyers dans macabre-rá változzék történelmi szemtükörünkben.

És – amit Krúdy zseniális egységbe foglal írásaiban: szerelem és jóézés; azt a színpad a maga morbidnak bélyegzett módján szexuálissá degradálja egy polgári tüllfüggöny lerántásával.

Azonkívül – Krúdy költői szövegeinek vehemens színpadi funkcióival való fölruházása recsegő életjelenléttel tölti meg az éteri mondatokat, szűzpiros hasonlatokat, kobaltkék jelzőket.

Csőrömpöl az üvegháló. A betonon fröccsen az életelixír s a kölni. Nem ez a mai? Tömondatok – ám kiragadva, de hirdetik a Krúdy sugallta igazságokat: „Éljen a háború!” – „Ílyen az élet – mondta Szamárý bácsi.” – „A 100-as szobában találkoztunk!” – mintha Zorba bányaomlását látnánk, vagy apai táncát az elvesztett gyerek fölött: az omlás maga alá temeti azokat, akik félmúltunkban magunk is voltunk. Társadalmi igazság ez.

Vákuum keletkezik a színpadon: beszippantja jó-Krúdy jelenlétünket egy sokkal kétesebb és kényelmetlenebb jelenléttel: gyötörödni kell miatta, nem élvezni vele: mai, filozófailag modern szemlélet szelét engedi be a színpadra – adysan: új időknek új dalaival.

Mert – uram bocsá – filozófiai darabot látunk, mely étkezési és szerelmi jeleneinek ritmusában egy nosztalgijának gyönyörűségében megbukott világ dans macabre-ját járja el.

Kjs példa a darabból: Tini vetkőzése, készülődése az odaadásra: reflektorfényben villantja fel azt az ifjúságot, mely nem lélektani és hangulati kiszolgáltatottságában, hanem nyílt egymásrúlásban és egymásvállalásban nyitott szemmel néz a nemzeti és szerelmi illúziók, a világillúziók elé. S ez nem is kevés.

Quinn's Book

Naplójegyzetek

Az „üldöző” művészet

Eljárás, tárgyalás, ügy, tettenérés, kivizsgálás, felgöngyöltés – nagyjából ilyen szövegekbe vagyunk kifeszítve. Meglepő, ha az írói mesterségről, művészetről ilyen értelemben (is) beszélünk – de van benne valami korszerű. Olyan fogalmak ezek, olyanokká átalánosodtak, hogy majdnem minden tevékenységünkre illenek. Ellenségben gondolkozunk, szökevényben, ellenállóban, bujkálóban. Valamilyen vádlottban, akitől vagy amiktől választ várunk, hogy ítéletet hozzassunk. Alapmagatartásunk a dolgok peresítése. Hogy mindig is így volt? Látszólag igen, de pontosan mégsem. Minőségi különbség van. A lelki-ösztöni magatartás hangsúlya változott meg. Folytatva a példát: bevett szóhasználatunk, hogy a természet titkait faggatjuk, „keresztkérdéseket” teszünk fel; hogy minden eddiginél módszeresebb eljárást indítottunk ellene, a nyomozó műszereknek olyan hadseregével, amilyenre még nem volt példa. Az ilyen visszatérő szóhasználat mindig fényt vet egy kor közérzetére. A lélektani háttér bizonyosan az, hogy elveszett vagy legalább is megrendült egy fajta bizalom – az égbe, a földbe vetett bizalom? – s a világ ellenségesebb lett. Olyan ellenfél, aki (ami) nem kegyelmi gesztusként adja meg magát, hanem akit (amit) be kell törni, ki kell kényszeríteni-ravaszkodni a vallomását. Lelki-szellemi imperializmus: innét van a jog, erkölcs, hatalom fogalmainak új típusú megbillenése is, hatatlan feszültsége minden vonatkozásban. Ti, hogy egyáltalán érvényes-e vagy nem. És milyen formában? Nincs megtámadhatatlan biblia, mint valamikor. Helyette gátlástalan erőtudat, hatalmi önérzet – hogy mindent (mindenkit) szólásra bírjunk. A természetet éppúgy, mint a művészi mondanivalót. A modern művészetek formai és tematikus gátlástalansága, agresszivitása szintén ide vezethető vissza – szerényebben: ide is. Úgy értem ezt, hogy egyre kevésbé vagyunk tekintettel szabályokra, konvenciókra; minden eljárás jogos, ha eredményre vezet. Ahogy a tudományok egyre merészebben finomítják a kutató eljárásokat, a faggatást, ugyanúgy a művészetek is. Olyan árnyalatokat, anyagba és szavakba alig foglalható minőséget ostromolnak, ami pontosan megfelel a más területen is folytatott mély-kutatások, alatti-kutatások szellemének. Nem akarunk nyugodni a végső tettenérésig. S ezzel vissza is kanyarodhatunk a *bizalomhoz*. A bizalom hajlamos rá, hogy bizonyos látszatokkal meglegedjék. Szívesen rendezke-